

Joanna Wrótniak

Poczucie samotności uczniów szkoły wiejskiej

Edukacja - Technika - Informatyka nr 3(25), 281-286

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



JOANNA WRÓTNIAK

Poczucie samotności uczniów szkoły wiejskiej

Loneliness Among Rural School Students

Doktor, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Instytut Pedagogiki, Zakład Teorii Wychowania, Polska

Streszczenie

Celem podjętych badań było ukazanie poczucia samotności uczniów szkoły wiejskiej. Dla zdiagnozowania występującego poczucia samotności posłużono się polską adaptacją Skali Samotności De Jong Gierveld (1985). Badania miały charakter sondażu. Objęto nimi uczniów klasy VII oraz klas II i III gimnazjum. Ogółem przebadano 103 osoby (44 dziewczyny, co stanowiło 42,7% i 59 chłopców – 57,3%). Wiek badanych mieścił się w przedziale 14–16 lat. Analiza uzyskanych wyników pozwoliła wyodrębnić dominującą grupę wśród badanych dziewcząt i chłopców w zakresie odczuwanej przez nich samotności. Najwięcej badanych dziewcząt (70,50%) oraz chłopców (59,30%) w umiarkowanym stopniu odczuwa samotność.

Słowa kluczowe: poczucie samotności, uczniowie, szkoła

Abstract

The aim of the study was to demonstrate the experience of loneliness among students of rural schools. For the purpose of identifying the occurrence of loneliness, the Polish adaptation of the de Jong-Gierveld Loneliness Scale was employed. The study was carried out by means of a poll method in 7th grade of primary school as well as 2nd and 3rd grade of gimnazjum. In total, it encompassed 103 respondents aged 14–16, 44 (42.7%) of whom were girls and 59 (57.3%) were boys. Upon the analysis of the results it was possible to determine the primary group of the boys and girls surveyed in terms of their experience of loneliness. The majority of the girls (70.50%) and the boys (59.60%) were found to experience loneliness to a moderate extent.

Keywords: loneliness, students, school

Wstęp

W warunkach szkolnych można wskazać dwa dominujące oblicza samotności, tj. pozytywne i negatywne, na które rzutuje proces edukacyjny szkoły i okoliczności z nim związane. W ujęciu negatywnym samotność jest nośnikiem przykrych przeżyć. Generuje zubożenie kontaktów interpersonalnych, co impli-

kuje wyłączenie ucznia z zespołu, reakcje obronne w formie wrogości, arogancji lub zamknięcia w sobie, anomii, bierności intelektualnej i społecznej. W ujęciu pozytywnym samotność jest nośnikiem dobrodziejstw – szczególnie samotność celowa. Stwarza ona możliwość skupienia się, zebrania myśli, rozwijania wyobraźni, tworzenia dzieł oryginalnych, wewnętrznego wyciszenia, poszukiwania sensu życia, kontemplacji, rozmowy z samym sobą i Bogiem. Dla jednostek o sprecyzowanych zainteresowaniach jest stanem pożądanym i pozytywnym (Chałas, 2002).

W literaturze brak jest jednoznacznej definicji pojęcia *samotność*. Złożoność stanu, jakim jest samotność, jak też wielość podejść interdyscyplinarnych sprawiają, że w piśmiennictwie pedagogicznym termin *samotność* stosuje się zamiennie z pojęciami: izolacja, alienacja, osamotnienie, odosobnienie, wyobcowanie, odizolowanie. Literatura przedmiotu nie podaje jednoznacznej definicji pojęcia samotności. Wieloaspektowe ujęcie samotności przedstawia Rembowski (1992), według którego jest to wielowymiarowe psychospołeczne doświadczenie jednostki, stan emocjonalny polegający na świadomej izolacji od innych osób, pojawiający się na skutek niezgodności pomiędzy oczekiwaniami jednostki a jej realnymi możliwościami.

W zależności od przyjętej orientacji teoretycznej i dziedziny wiedzy napotkać można szereg sposobów rozumienia roli i znaczenia samotności

W **podejściu psychodynamicznym** dostrzega w samotności siłę destrukcyjną prowadzącą nawet do dezintegracji osobowości. Ma ona swoje źródła we wczesnodziecięcych przeżyciach. W **ujęciu fenomenologicznym** przyczyn samotności upatruje się bardziej w przeżyciach i doznaniach człowieka niż we wpływie urazów, konfliktów czy deficytów sięgających dzieciństwa. Samotność przejawia się w trudnościach wejścia w swoje wewnętrzne „Ja” z obawy przed odrzuceniem. **Egzystencjalna interpretacja** poczucia samotności mówi, że ludzie ze swej natury są samotni. Samotność niesie w sobie siłę kreatywną, która ułatwia człowiekowi rozwój i zwiększa potencjalne możliwości. **Socjologiczne rozumienie** stanu samotności opiera się na założeniu, iż współczesna cywilizacja ma zdolność sterowania innymi, którzy poszukują aprobaty społecznej w celu przystosowania się do interpersonalnego otoczenia. Źródłem poczucia samotności są zdarzenia z zewnątrz, takie jak np. choroba, rozwód, zwolnienie z pracy. Ludzie sterowani z zewnątrz są odcięci od swojego wewnętrznego „ja”, od swoich uczuć i aspiracji, nie potrafią poradzić sobie w chwilach, gdy kontakt z drugim człowiekiem zostaje zakłócony. W **interakcjonizmie** wyodrębniono samotność emocjonalną oraz samotność społeczną. Samotność emocjonalna opisywana jest jako wynik zerwania intymnych związków personalnych i stanowi bardzo bolesną w skutkach formę izolacji. Samotność społeczna natomiast rodzi się z braku więzi lub poczucia przynależności do grupy społecznej. Samotność w **podejściu poznawczym** wyraża się w procesach poznawczych będą-

cych czynnikami mediacyjnymi pomiędzy brakiem towarzystwa najbliższych osób a indywidualnym doświadczaniem poczucia samotności (por. Jagieła, 2007; Rembowski, 1991).

Samotność młodzieży nie jest jednorodną zmienną psychologiczną i może ujawniać się w różnych obszarach podmiotowych przeżyć. Najczęściej występuje w obszarze emocjonalnym i społecznym. Okres dorastania charakteryzuje się dużą dynamiką rozwoju psychospołecznego, cechującego się wzrostem zdolności do spostrzegania społecznego, pogłębioną percepcją siebie i partnera, relacji społecznych i skłonnością do nadawania osobistego znaczenia sytuacjom interpersonalnym (Dołęga, 2003, s. 26).

Patrząc na szkołę z jej nieustannym gwarem, tabunem rozkrzyczanych uczniów na korytarzach, wrzawą dobiegającą z boisk, można zastanowić się nad sensem pytania o samotność szkolną. Jak pisał znany amerykański socjolog Riesman w książce pt. *Samotny tłum*, potrzeba emocjonalnego ciepła i wzajemności nie musi spotykać się z adekwatną odpowiedzią otoczenia.

Jednym z rodzajów samotności jest samotność szkolna. Bezpośrednio dotyka ona uczniów, ale nie jest obca nauczycielom – szczególnie w okresie reformowania polskiej szkoły. Doświadczają jej też rodzice, którzy ambitnie pragną wypełniać swoje rodzicielskie obowiązki, a czas poświęcony pracy zawodowej, często też poziom wykształcenia, nie pozwalają przyjść skutecznie z pomocą swoim dzieciom w sprostaniu wymaganiom szkolnym. W ten sposób rodzi się samotność szkolna, której przedmiotem i podmiotem są uczniowie, nauczyciele, rodzice (Chałas, 2002).

Badania

Celem podjętych badań było ukazanie poczucia samotności uczniów szkoły wiejskiej. Aby zrealizować cel badawczy sformułowano następujące problemy badawcze:

Jakie jest poczucie samotności badanych uczniów?

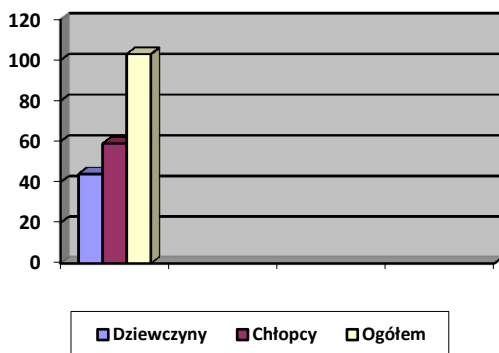
Jakie jest poczucie samotności badanych dziewczyn?

Jakie jest poczucie samotności badanych chłopców?

Czy i jakie występują różnice w zakresie poczucia samotności badanych dziewczyn i chłopców?

Dla zdiagnozowania występującego poczucia samotności wśród uczniów posłużono się polską adaptacją (Grygiel, Humenny, Rębisz, Świtaj, Sikorska, 2013) Skali Samotności De Jong Gierveld (1985). Narzędzie to składa się z 11 twierdzeń. 6 itemów zawiera zdania negatywne, opisujące brak satysfakcji z kontaktów społecznych, a pozostałe 5 – pozytywne – mierzy satysfakcję związaną z relacjami interpersonalnymi. Badani zajmują swoje stanowisko w 5-punktowej skali Likerta: od „zdecydowanie tak” do „zdecydowanie nie”. Im wyższy wynik końcowy, tym wyższy poziom poczucia samotności.

Badania przeprowadzono wśród uczniów w jednej ze szkół podstawowych położonej na wsi. Ogółem przebadano 103 uczniów, w tym klasę VII oraz klasy II i klasy III gimnazjum. Przebadano 44 dziewczyny, co stanowiło 42,7%, i 59 chłopców (57,3%) (rys. 1).



Rysunek 1. Płeć badanych osób

Źródło: opracowanie własne.

Wiek badanych mieścił się w przedziale 14–16 lat. Opisuując badanych, uwzględniono również charakterystykę rodziny, w której badani się wychowują. Zdecydowana większość – 74 osoby, tj. 71,8%, mieszka z obojgiem rodziców, 24 osoby badane mieszkają tylko z matką (23,3%), 5 badanych mieszka tylko z ojcem (4,9%). 37 badanych ma jednego brata lub siostrę (36%), 2–3 rodzeństwa ma 40 badanych (38,8%), 9 respondentów (8,7%) ma więcej niż 3 rodzeństwa. 17 badanych (16,5%) to jedynacy.

W toku realizacji przyjętego programu badawczego zebrano materiał empiryczny, dzięki któremu możliwe stało się udzielenie odpowiedzi na postawione pytania.

Uzyskane wyniki pozwalają zauważyć, iż 31 badanych dziewczyn (tj. 70,50%) deklaruje, iż w średnim stopniu odczuwa brak bliskich osób wokół siebie. Osoby te doświadczają ogólnej pustki, czują się odrzucone przez grupę oraz odczuwają brak bliskiego przyjaciela. Doznają braku satysfakcji i zadowolenia z kontaktów społecznych i relacji interpersonalnych. 8 badanych dziewczyn nie doświadczają samotności (18,20%), co oznacza, iż mają wokół siebie wiele osób, którym mogą zaufać, z którymi mogą porozmawiać o codziennych problemach. Nie czują się wyobcowane i odrzucone. Ponadto mogą liczyć na przyjaciół, gdy tylko tego potrzebują. 5 badanych dziewczyn (11,14%) deklaruje, iż w znacznym stopniu doznaje braku satysfakcji i zadowolenia z kontaktów społecznych i relacji interpersonalnych. Doświadczają ogólnej pustki, często czują się odrzucone przez grupę. Osoby te uzyskały 40–44 pkt na 55 możliwych do uzyskania.

Wśród badanych chłopców największą grupę stanowiły osoby (35 badanych, 59,30%), które w umiarkowanym stopniu deklarują brak bliskich osób wokół siebie oraz brak bliskiego przyjaciela. Ponadto w średnim stopniu mają poczucie braku satysfakcji z kontaktów społecznych i relacji interpersonalnych. 15 badanych chłopców (25,40%) nie odczuwa samotności. Towarzyszy im poczucie satysfakcji z kontaktów społecznych. 9 badanych chłopców (15,30%) uzyskało 44–46 pkt na 55 maksymalnie możliwych. Respondenci z tej grupy deklarują, iż w wysokim stopniu odczuwają brak osób, którym mogą zaufać i porozmawiać o swoich problemach. Osoby te odczuwają brak zadowolenia z relacji interpersonalnych i kontaktów społecznych.

Ogółem najwięcej osób (30 respondentów, co stanowi 29,1%) deklaruje, iż w stopniu umiarkowanym odczuwa samotność. Nie wystąpiły istotne różnice w zakresie odczuwanej samotności ze względu na płeć badanych.

Podsumowanie

Celem podjętych badań było ukazanie poczucia samotności uczniów szkoły wiejskiej.

Analiza uzyskanych wyników pozwoliła wyodrębnić dominującą grupę wśród badanych dziewczyn i chłopców w zakresie odczuwanej przez nich samotności. Najwięcej badanych dziewczyn (70,50%) oraz chłopców (59,30%) w umiarkowanym stopniu odczuwa samotność. Osobom tym nie obce są uczucia odrzucenia i wyizolowania ze strony grupy. W znacznym stopniu odczuwają one brak bliskiego przyjaciela i wsparcia ze strony otoczenia. W wysokim stopniu odczuwanie samotności deklaruje 5 badanych dziewczyn i 9 badanych chłopców. Osoby te odczuwają brak satysfakcji z relacji społecznych, doświadczają ogólnej pustki i odrzucenia.

Uzyskane wyniki sugerują potrzebę opracowania odpowiednich programów dla uczniów o średnim i wysokim poczuciu samotności, które uwzględniałyby umacnianie poczucia własnej wartości, jak też trening umiejętności psychospołecznych, zachowań pozwalających na przewyciężanie submisji oraz większej aktywności i śmiałości w kontaktach. Warto skupić się na kształtowaniu odpowiednich strategii społecznych u dzieci z poczuciem samotności, postaw optymizmu, co może pozwolić na nabywanie zachowań ułatwiających wychodzenie ze społecznej izolacji i poczucia samotności (Oleś, 2006).

Istotne w pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela jest posiadanie przez niego umiejętności rozumienia empatycznego. Powinien on mieć wystarczająco dużo motywacji, by w sposób aktywny wejść w system percepcyjny ucznia, nie tracąc zarazem własnej tożsamości czy obiektywizmu, oraz potrafić patrzeć na pewne sprawy z punktu widzenia wychowanka, wykazywać autentyczne zainteresowanie jego przestrzenią, jego światem (Zubrzycka-Maciąg, Wosik-Kawala, 2012, s. 67).

Problem odczuwanej samotności wśród uczniów w szkole jest w znacznym stopniu bagatelizowany. Opracowywane programy wychowawczo-profilaktyczne koncentrują się głównie wokół problemu agresji, przemocy.

Samotność szkolna domaga się pogłębionego opracowania teoretycznego, mającego charakter interdyscyplinarny. Stanowi ona złożony problem i wymaga badań zarówno ilościowych, jak i jakościowych, głównie w celu określania wielostronnych uwarunkowań jej występowania, dynamiki narastania i niesienia pomocy szczególnie tym wychowankom, dla których ma ona wartość destrukcyjną.

Literatura

- Chafas, K. (2002). Dwa oblicza samotności szkolnej wychowanka. *Roczniki Nauk Społecznych*, 2, 21–35.
- Chafas, K. (2005). Samotność siłą kreacji osobowej wychowanka. W: E.A. Zwolińska (red.), *Edukacja kreatywna* (s. 52–56). Bydgoszcz: Wyd. AB.
- Dołęga, Z. (2003). *Samotność młodzieży – analiza teoretyczna i studia empiryczne*. Katowice: Wyd. UŚ.
- Dubas, E. (2000). *Edukacja dorosłych w sytuacji samotności i osamotnienia*. Łódź: Wyd. UŁ.
- Grygiel, P., Humenny, G., Rębisz, S., Świtaj, P., Sikorska, J. (2013). Validating the Polish Adaptation of the 11-Item De Jong Gierveld Loneliness Scale. *European Journal of Psychological Assessment*, 29 (2), 129–139.
- Jagięła, J. (2007). *Narcystyczna szkoła. O psychologicznej rzeczywistości szkoły*. Kraków: Rubikon.
- Oleś, M. (2006). Psychologiczna charakterystyka dzieci o wysokim i niskim poczuciu osamotnienia. *Roczniki Psychologiczne*, 1, 121–140.
- Rembowski, J. (1991). Psychologiczne badania nad samotnością. *Psychologia Wychowawcza*, 5, 409–416.
- Rembowski, J. (1992). *Samotność*. Gdańsk: Wyd. UG.
- Zubrzycka-Maciąg, T., Wosik-Kawala, D. (2012). *Wychowanie w szkole. Wskazówki dla nauczycieli, nowe wydanie*. Lublin: Wyd. UMCS.